

SINDROM IZGARANJA DEFEKTOLOGA ZAPOSLENIH U ŠKOLAMA ZA DECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Vesna R. Jovanović¹
Jasmina Karić²
Darko Hinić³
Goran Stojanović¹
Tamara Džamonja-Ignjatović⁴
Goran Mihajlović^{5,6}

- 1 Visoka zdravstvena škola strukovnih studija, Beograd, Srbija
- 2 Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, Srbija
- 3 Univerzitet u Kragujevcu, Prirodno-matematički fakultet i Filološko-umetnički fakultet, Srbija
- 4 Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet i Fakultet političkih nauka, Srbija
- 5 Klinika za psihijatriju, Klinički centar Kragujevac, Srbija
- 6 Fakultet medicinskih nauka, Univerzitet u Kragujevcu, Srbija

---

UDK: 619.821:616.89-010.56
doi: 10.5937/engrami1902021J

Kratak sadržaj

Uvod. Brojna istraživanja u svetu i kod nas su pokazala da su osobe koje se profesionalno bave pružanjem pomoći drugim ljudima i koje pripadaju tzv. „pomagačkim profesijama” (zdravstveni radnici, psiholozi, pedagozi, socijalni radnici, nastavnici itd.) pod visokim rizikom za razvijanje različitih psihofizičkih stresnih reakcija i simptoma sindroma izgaranja. Sindrom izgaranja se danas posmatra kao društveni i profesionalni problem, a ne samo kao odraz psihološkog stanja pojedinca.

Cilj rada. Cilj rada je utvrđivanje izraženosti nivoa sindroma izgaranja kod defektologa zaposlenih u školama za decu sa smetnjama u razvoju, kao i utvrđivanje povezanosti ove pojave sa sociodemografskim karakteristikama.

Metod. Ova studija preseka sprovedena je tokom školske 2017/18. godine, na prigodnom uzorku i obuhvatila je 225 defektologa sa teritorije Republike Srbije. Kao instrumenti istraživanja korišćeni su Inventar izgaranja na radu i lista za prikupljanje sociodemografskih podataka.

Rezultati. Analiza ukrštanja sociodemografskih obeležja i sindroma izgaranja pokazala je da postoji statistički značajna razlika u odnosu na tip smetnji učenika kojima defektolozi realizuju nastavu ($\chi^2 = 57.916$; $p < 0.01$) i ukupan radni staž ($F(4) = 3.067$, $p = .017$). Oko polovine ispitanika koji realizuju nastavu deci sa motoričkim smetnjama i skoro trećina ispitanika koji rade sa decom sa slušnim smetnjama imaju najviše nivoa izgaranja, dok je regresiona analiza pokazala da osobe koje rade u ovim oblastima imaju 3,56 puta veću verovatnoću da manifestuju viši nivo izgaranja.

Zaključak. Sindrom izgaranja je izraženiji kod defektologa kod kojih je usled dugotrajnog rada došlo do sagorevanja, a među njima su pod većim rizikom oni koji rade sa decom sa motoričkim i slušnim smetnjama. Ne treba zanemariti ni privatnu sferu života, koja utiče na izgaranje, pa tako uslovi života, pre svega nerešeni stambeni problem pokazuju veću povezanost sa izgaranjem.

Ključne reči:

izgaranje (na poslu), specijalno obrazovanje, nastavnici, studija preseka

UVOD

Jedna od najznačajnijih manifestacija i posledica profesionalnog stresa, sa medicinskog i sociološkog aspekta, je sindrom izgaranja^[1]. Nastaje kao odgovor organizma na dugotrajne hronične interpersonalne stresore na poslu. Tri ključne dimenzije ovog odgovora su emocionalna iscrpljenost, depersonalizacija, osećaj neefikasnosti i nedostatka postignuća^[2]. Češće se javlja kod zaposlenih koji tokom radnog procesa ostvaruju bliski kontakt sa drugim ljudima, koji su u poziciji da im je potrebna neka vrsta pomoći, u tzv. pomagačkim zanimanjima^[3]. Pojedine studije ukazuju da je prevalenca sindroma izgaranja oko 30% kod nastavnika, 31% kod studenata medicine, a između 44% i 68% kod onkologa^[4].

Specifičnost nastavničkog rada je u tome što je, pored izvođenja nastave, nastavnik usmeren i na stalno uspostavljanje odnosa sa drugima, kojima neretko treba da pruži pomoć i podršku^[5]. Angažujući različite lične karakteristike i resurse, nastavnik preuzima različite uloge sa povećanom odgovornošću, što u dužem vremenskom periodu može dovesti do sindroma izgaranja^[6]. Profesija defektologa u nastavi, još je specifičnija zbog posebne veze između defektologa s jedne, i učenika i njihovih porodica sa druge strane, što ove nastavnike čini ranjivijim i podložnijim za razvoj sindroma izgaranja na radu^[7].

Dosadašnja istraživanja sindroma izgaranja u profesiji defektologa na teritoriji Republike Srbije su vrlo oskudna i nisu se bavila utvrđivanjem rizičnih grupa među defektolozima različitih profila. Imajući u vidu da sindrom izgaranja nepovoljno utiče na lični i profesionalni život defektologa, kvalitet vaspitno obrazovnih usluga, i činjenicu da deca sa smetnjama u razvoju predstavljaju izuzetno vulnerabilnu kategoriju, javila se potreba za ispitivanjem izraženosti sindroma izgaranja kod nastavnika u specijalnom obrazovanju, kao i povezanosti socio-demografskih karakteristika sa tom pojavom.

U prethodnom istraživanju ovih autora^[8], razmatrani su faktori rizika za razvoj sindroma izgaranja među nastavnicima specijalnog obrazovanja u odnosu na pojedinačne dimenzije koje ga čine, tj. emocionalnu iscrpljenost, depersonalizaciju i osećaj nedostatka ličnog postignuća. U ovom radu, odlučili smo se za posmatranje pojedinačnih nivoa izraženosti ukupnog sindroma izgaranja, zbog toga što smo želeli da ispitamo detaljnije razlike, koje mogu biti prikrivene ako se posmatra samo ukupan skor, kao kontinuirana varijabla.

Cilj rada je utvrđivanje izraženosti nivoa sindroma izgaranja kod defektologa zaposlenih u školama za decu sa smetnjama u razvoju, kao i utvrđivanje povezanosti ove pojave sa sociodemografskim karakteristikama defektologa.

METOD

Uzorak i procedura

Uzorak je formiran tako da obuhvata sve profile defektologa koji realizuju nastavu učenicima sa različitim tipovima smetnji na teritoriji Republike Srbije, a to su smetnje sa: intelektualnim razvojem, vidom i sluhom, socijalnim ponašanjem, i motoričkim smetnjama (Više o samom procesu izrade stratuma i uzorkovanja^[8]).

Istraživanje je sprovedeno u vidu studije preseka, na delimično stratifikovanom uzorku i obuhvatilo je 225 defektologa sa teritorije Republike Srbije. Uzorkom su obuhvaćene 184 žene (82%) i 41 muškarac (18%). Ispitanici su bili od 23 do 63 godine starosti, sa prosekom 42.24 ± 9.47 godina. U bračnoj zajednici bilo je 144 ispitanika (64.3%), neoženjenih / neudatih je bilo 57 (25.4%), a razvedenih 23 ispitanika (10.3%). Prosečna dužina ukupnog radnog staža je 14.67 ± 8.76 godina, 154 ispitanika (69%) ima svoj stan, 41 ispitanik (18%) živi kod roditelja i 29 ispitanika (13%) su podstanari.

Nakon upoznavanja sa svrhom i ciljem studije, ispitanicima je podeljen prilog koji je u uvodnom delu obavestavao ispitanike da popunjavanjem upitnika daju informisan pristanak za učešće u studiji. Učešće u studiji je bilo na dobrovoljnoj osnovi i anonimno, a ispitivanje je sprovedeno nakon odobrenja Nauč-

no-nastavnog veća Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitetu u Beogradu.

Instrumenti

U ovom delu istraživanja korišćeni su sledeći merni instrumenti: Maslach Burnout Inventory Human Service Survey - MBI-HSS^[9], i lista za prikupljanje sociodemografskih podataka.

MBI-HSS inventar namenjen je proceni sindroma izgaranja i sastoji se od 22 tvrdnje na koje ispitanici odgovaraju preko skale Likertovog tipa, sa skorovima od 0 – „nikad” do 6 – „svakoga dana”. Ukupan raspon skorova kreće se od 0 do 132. Međutim, u praksi se uglavnom računaju tri odvojena skora^[10], sa tri subskale koje mere: osećaj emocionalne iscrpljenosti (EE skala – 9 stavki), depersonalizaciju (DP skala – 5 stavki) i osećaj nedostatka ličnog postignuća (PA skala – 8 stavki). Osećaj emocionalne iscrpljenosti odnosi se na osećaj preopterećenosti i iscrpljenosti čovekovih emocionalnih i fizičkih resursa. EE skor 18 i manji označava nizak nivo izgaranja, od 19 do 26 srednji nivo i preko 26 visok nivo izgaranja. Depersonalizacija se odnosi na negativnu, neempatičnu ili preterano ravnodušnu reakciju na različite aspekte posla i uključuje gubitak brige, fizičko i emocionalno distanciranje od klijenata, pacijenata, ili šticijenika. Za subskalu DP skor do 5 označava nizak nivo izgaranja, od 6 do 9 srednji nivo, skor 10 i više označava visok nivo

izgaranja. Osećaj nedostatka ličnog postignuća odnosi se na osećaj nesposobnosti i nedostatka postignuća i produktivnosti na poslu. Za subskalu PA skor 40 i više označava nizak nivo izgaranja, od 39 do 34 srednji nivo, skor 33 i manje označava visok nivo izgaranja. U literaturi se može naći više istraživanja u kojima je ovaj inventar izgaranja pokazao zadovoljavajuću validnost^[11], a Kronbahov koeficijenta pouzdanosti skale, na našem uzorku, iznosio je 0,74.

Za potrebe analize, ispitanici su nakon izračunavanja skorova, podeljeni u 5 kategorija: visok nivo izgaranja u sve tri dimenzije izgaranja, visok nivo izgaranja u dve kategorije, visok nivo izgaranja na jednoj od subskala, srednji i nizak nivo na sve tri dimenzije. Ovo je moguće zato što je instrument konstruisan tako da se ne računa generalni skor izgaranja, već se preporučuje da se skorovi za svaku subskalu računaju posebno^[10].

Inače, sve tri podskale su pokazale značajne umerene do visoke interkorelacije (od $r=.310$ do $r=.660$) i visoke korelacije sa ukupnim sindromom izgaranja (od $r=.606$ do $r=.748$), što govori o internoj validnosti konstrukta.

Lista za prikupljanje sociodemografskih podataka, sačinjena za potrebe ovog istraživanja, uključila je podatke o polu, godinama starosti, bračnom statusu, ukupnom radnom stažu, broju vlastite dece, stambenom statusu i vrsti problematike učenika kojima ispitanici realizuju nastavu.

Statistička analiza

Pored deskriptivnih statističkih metoda, sproveden je i hi-kvadrat test, jednosmerna analiza varijanse i analize korelacije, kao i logistička regresija. Korišćen je statistički softver SPSS-20.

REZULTATI

Prema nivou sindroma izgaranja, najveći broj osoba u našem uzorku imao je srednji skor izgaranja ($\chi^2(4) = 9.224$, $p < 0.01$), a najmanje najviši nivo (Tabela 1).

Analiza ukrštanja učestalosti sindroma izgaranja i različitih vrsta smetnji kod učenika sa kojima naši ispitanici rade (Tabela 2), pokazala je da postoji značajna razlika ($\chi^2 = 57.916$; $p < 0.01$), a ona je posledica toga što su ispitanici sa najvišim nivoom izgaranja pretežno registrovani u grupi defektologa koji rade sa decom sa motoričkim smetnjama.

Ako se pogledaju dva najviša nivoa, preko polovine ovih ispitanika (52%) pokazuje visok nivo izgaranja. Sledi grupa defektologa koji rade sa gluvom i nagluvom decom (10+21.4%), dok ih je najmanje bilo u grupi defektologa koji rade sa intelektualno ometenom decom (0%). Sa druge strane, nizak nivo sindroma izgaranja bio je najviše zastupljen kod defektologa koji rade sa intelektualno ometenom decom (30.9%) (Tabela 2).

Poređenje demografskih varijabli u odnosu na kategorije nivoa izgaranja pokazuje da razlike uglavnom nisu statistički značajne: pol ($\chi^2(4) = 1.152$, $p = .886$), uzrast ($F(4) = 2.123$, $p = .079$), broj dece ($F(4) = .768$, $p = .547$), bračni status ($\chi^2(8) = 10.116$, $p = .257$). Jedino se izdvojio staž ($F(4) = 3.067$, $p = .017$). Zbog jasnije analize, ova varijabla je naknadno pretvorena u kategorijsku i rezultati su predstavljeni u Tabeli 3. Ono što se može primetiti je blag porast procenata

Tabela 1 / Table 1

Učestalost ispitanika po nivoima sindroma izgaranja
/ Frequency of respondents by burnout syndrome aspects

Sindrom izgaranja (nivoi) / Burnout syndrome (levels)	Učestalost / Frequency	Procenat / Percent
Najviši nivo (sve 3 kategorije visoke) / Highest level (high in all 3 categories)	17	7,6
Visok nivo u 2 kategorije / High level in 2 categories	35	15,6
Visok nivo u 1 kategoriji / High level in 1 category	57	25,3
Srednji nivo / Medium level	78	34,7
Nizak nivo / Low level	38	16,9

Tabela 2 / Table 2: Raspodela nivoa sindroma izgaranja prema oblastima rada
/ Comparison of burnout syndrome levels in relation to work areas

		Najviši nivo / Highest level	Visok nivo u 2 kategorije / High level in 2 categories	Visok nivo u 1 kategoriji / High level in 1 category	Srednji nivo / Medium level	Nizak nivo / Low level
Intelektualne smetnje / Intellectual disabilities	Broj ispitanika / Count	0	0	15	23	17
	%	0.0	0.0	27.3	41.8	30.9
Problemi sa vidom / Visually impaired	Broj ispitanika / Count	1	9	12	17	1
	%	2.5	22.5	30.0	42.5	2.5
Bihevioralni problemi / Social behaviour problems	Broj ispitanika / Count	1	6	10	14	4
	%	2.9	17.1	28.6	40.0	11.4
Motoričke smetnje / Motor skills disorders	Broj ispitanika / Count	8	5	4	6	2
	%	32.0	20.0	16.0	24.0	8.0
Problemi sa sluhom / Hearing disorders	Broj ispitanika / Count	7	15	16	18	14
	%	10.0	21.4	22.9	25.7	20.0

Tabela 3 / Table 3: Raspodela nivoa izgaranja po kategorijama staža
/ Comparison of burnout levels relative to total length of service

Godine staža / Total length of service	Najviši nivo / Highest level	Visok nivo u 2 kategorije / High level in 2 categories	Visok nivo u 1 kategoriji / High level in 1 category	Srednji nivo / Medium level	Nizak nivo / Low level	Ukupno / Total
1-5	2.4%	7.3%	31.7%	36.6%	22.0%	100%
6-10	11.9%	9.5%	33.3%	31.0%	14.3%	100%
11-15	9.8%	9.8%	26.8%	31.7%	22.0%	100%
16-20	11.3%	24.5%	18.9%	37.7%	7.5%	100%
21-25	4.8%	14.3%	38.1%	28.6%	14.3%	100%
26-30	0.0%	21.4%	7.1%	35.7%	35.7%	100%
31+	0.0%	38.5%	0.0%	46.2%	15.4%	100%

ispitanika koji pokazuju više nivoe izgaranja (najviši i visok u dve kategorije) sa godinama staža, pri čemu su ti procenti najizraženiji u kategorijama od 16-20 godina staža, i nakon 30 godina staža (Tabela 3).

Osim ove varijable, i kod stambenog statusa vrednosti su bile na granici značajnosti ($\chi^2(8) = 14.755$, $p = .064$), pri čemu su ispitanici koji još uvek žive kod roditelja pokazivali najviše kategorije sindroma izgaranja.

U poslednjem delu analiza (Tabela 4), želeli smo da proverimo da li logističkom regresijom možemo utvrditi koje od ispitivanih varijabli predviđaju pripadanje ispitanika kategorijama najvišeg nivoa izgaranja i izgaranja u dve kategorije, jer je procenjeno da su ova dva nivoa dobri pokazatelji visokog rizika za razvoj sindroma izgaranja (kriterijumska varijabla). Kao prediktorske varijable, uzete su ukupan radni staž i tip specijalnih potreba kod učenika, jer su jedino ove dve varijable pokazale neke značajne razlike i povezanost sa izgaranjem. Vrednost 1 u kategoričkoj varijabli tip smetnji, do-

deljena je grupi koja radi sa smetnjama sa sluhom i motoričkim smetanjama, jer su ove dve kategorije pokazale najveći procenat u kategorijama visokog izgaranja, dok su ostale grupe imale dodeljenu vrednost 0. Staž je predstavljen kontinuiranom varijablom. Model je značajan ($\chi^2(2) = 19.092$, $p < .001$), i predviđa 8 do 12% varijanse kriterijumske varijable, tačno klasifikujući 77.3% ispitanika, što je nešto više od 66.9% koliko klasifikuje hipotetički model (Tabela 4).

Kao jedini značajan prediktor izdvojio se rad sa decom koja imaju motoričke smetnje i smetnje sa sluhom, a osobe koje rade u ovoj oblasti imaju 3,56 puta veću verovatnoću da manifestuju viši nivo izgaranja.

Diskusija

Rezultati naših studija ukazuju da je istraživanje sindroma izgaranja i faktora koji su povezani sa njim važno pitanje u profesiji defektologa zaposlenih u specijalnom obrazovanju. Ova studija potvrđuje da oko polovine ispitanika, koji su

Tabela 4 / Table 4:

Prediktori visokog rizika od sagorevanja / Predictors of high risk for burning-out

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Tip smetnji / Disability type	1.272	0.342	13.818	1	0.000	3.568
Radni staž / Total length of service	0.024	0.019	1.693	1	0.193	1.025
The constant / Constant	-2.226	0.372	35.741	1	0.000	0.108

realizovali nastavu deci sa motoričkim smetanjama, i oko trećine nastavnika koji su realizovali nastavu deci sa slušnim smetnjama, nalazi se u okviru najviša dva nivoa izgaranja. Pojedini autori navode da nastavnici koji opažaju lošiju prihvaćenost i prilagođenost dece sa smetnjama u razvoju, imaju veću sklonost ka doživljavanju radnog izgaranja, odnosno postoji mogućnost da nastavnička percepcija neprilagođenosti učenika sa posebnim potrebama korespondira sa njihovom percepcijom stepena u kome taj učenik ima problema u nastavi, što onda, u kombinaciji sa intrapersonalnim karakteristikama, pospešuje osećaj izgaranja ^[12]. Emocionalni zahtevi su snažno uključeni u vaspitno-obrazovni rad nastavnika, što vodi ka tome da se briga za druge smatra glavnim delom ovog posla, kao i da odnosi između nastavnika i učenika značajno utiču na rizik od izgaranja ^[13]. Polazeći od ove činjenice, možemo da pretpostavimo da defektolozi koji realizuju nastavu deci sa motoričkim smetnjama, i smetnjama sa sluhom imaju i veća očekivanja i lične zahteve u pogledu postignuća učenika u odnosu na učenike sa intelektualnom ometenošću, a samim tim i veće radne frustracije usled neispunjavanja tih očekivanja i veći osećaj nedostatka profesionalnog uspeha ^[14]. Imajući u vidu da se u Republici Srbiji, u školi za decu sa motoričkim smetnjama školuju deca obolela od cerebralne paralize i deca sa višestrukim smetnjama u razvoju, pola-

zimo od toga da su problemi ovih učenika kompleksniji i složeniji u odnosu na ostale kategorije dece kojima je potrebna intenzivna podrška u razvoju, te shodno tome dolazi i do visokih nivoa izgaranja među nastavnicima ^[8]. Kada govorimo o učenicima sa slušnim smetnjama nameće se i pitanje društvene marginalizovanosti, gde se slušno oštećenje povezuje sa brojnim predrasudama. Naglupost i gluvoća mogu biti veliki hendikep za učenika, posebno kada se ima u vidu koliko nemogućnost verbalne komunikacije otežava uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa, ali i razvoj intelektualnih funkcija s obzirom na nedostatak jezika kao osnovnog simboličkog sistema. Osobe sa očuvanim sluhom to ne doživljavaju kao hendikep, s obzirom da nije fizički vidljiv ^[15, 16]. Shodno tome, mogu se javiti i veći zahtevi od strane roditelja ove dece, društvene zajednice i samih nastavnika. Pojedini autori navode da su nastavnici specijalnog obrazovanja, koji rade sa decom sa izraženim emocionalnim, fizičkim i intelektualnim invaliditetom, osetljiviji na dejstvo različitih stresora ^[7]. Imajući u vidu da specijalni edukatori vrlo blisko sarađuju sa roditeljima dece u cilju postizanja što većeg napretka učenika pri savladavanju vaspitno-obrazovnog procesa, bilo bi važno ispitati i razlike u očekivanjima roditelja u pogledu napretka dece sa određenim tipom smetnji, kao i uticaj percepcije roditeljskih očekivanja na radni stres defektologa.

Što se tiče povezanosti demografskih obeležja sa sindromom izgaranja defektologa, rezultati studija ne govore u prilog jedinstvenih pravilnosti. Naša studija nije pokazala uticaj bračnog statusa i starosti na sindrom izgaranja defektologa, što je u skladu sa prethodnim istraživanjem sprovedenom na ovoj populaciji u našoj zemlji ^[17]. Slično drugim studijama ^[18], kod nas ni pol nije imao značajnu prediktivnu vrednost.

Najviši nivoi izgaranja dominirali su kod defektologa sa radnim stažom između 16 i 20 godina i radnim stažom preko 30 godina. Imajući u vidu da su u poslednjih 10 godina u našoj zemlji nastupile brojne reforme u oblasti obrazovanja, koje pored promena u obrazovnom pristupu uključuju i promene u prioritetima i primeni prava dece, postavlja se i pitanje koliko su nastavnici sa dužim radnim stažom spremni da se prilagode ovim promenama. Pretpostavljamo da su mlađi radnici još u periodu privikavanja na posao, željni dokazivanja, zaposlenja za stalno, tako da ne stižu još uvek da osećte nagomilan neuspeh ili umor. Takođe, zbog specifičnog životnog razvojnog perioda, moguće je i da nisu toliko fokusirani na teškoće na poslu, jer imaju više različitih životnih prioriteta. Oni sa nešto dužim stažom, verovatno osećaju kumulativni efekat dugogodišnjeg zalaganja, lošijih uslova rada, možda osećaja neostvarenosti ili nedostatka perspektive, što uz činjenicu da imaju još dosta do odlaska u penziju, stvara osnovu za povi-

šen rizik od izgaranja.

Naša studija potvrđuje da defektologi koji još uvek žive kod roditelja znatno više izgaraju u odnosu na defektologe koji žive samostalno, tačnije odvojeno od primarne porodice. Odvajanje od primarne porodice i stambena nezavisnost, prirodan je sled događaja kome teže odrasle osobe. Ukoliko je stambeno osamostaljivanje onemogućeno iz materijalnih ili nekih drugih razloga, možemo očekivati da će ove osobe imati i veća emocionalna investiranja i više biti izloženi konfliktima uloga, što može da se projektuje i na profesionalnom planu, kroz veću zastupljenost sindroma izgaranja kod zaposlenih koji žive u zajednici sa roditeljima ^[8].

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje je jedno od retkih istraživanja, kako u našoj zemlji tako i u svetu, koje se bavi razmatranjem sindroma izgaranja kod defektologa koji realizuju nastavu učenicima sa određenim tipom smetnji u razvoju. Uzorak je obuhvatio defektologe iz svih tipova škola koje na teritoriji Srbije realizuju nastavu učenicima sa vrlo kompleksnim potrebama i različitim vidovima posebne podrške. Veličina i reprezentativnost uzorka svakako omogućavaju izvesne generalizacije zaključaka na celokupnu populaciju defektologa.

Istraživanje je imalo i izvesna ograničenja koje treba uzeti u obzir pri analizi

rezultata. Radi se o studiji preseka čiji se rezultati zasnivaju na samoproceni ispitanika. Međutim, sindrom izgaranje i jeste subjektivni doživljaj osobe, te je samoprocena relevantna metoda prikupljanja podataka. Pored ograničenja rezultati jesu značajni jer pokazuju razlike u izraženosti i zastupljenosti sindroma izgaranja defektologa u odnosu na tip problematike učenika, što omogućava jedan od prvih koraka u izdavanju rizičnih grupa poslova i planiranju specifičnih mera prevencije.

S obzirom na dobijene rezultate, u budućim istraživanjima bilo bi važno ispitati vezu između očekivanja nastavnika u pogledu postignuća i napretka učenika, sa određenim tipom smetnji i sindroma izgaranja. U skladu sa tim, bilo bi važno ispitati i povezanost individualno-psiholoških i organizacionih faktora u osnovi nastanka i razvoja sindroma izgaranja.

BURNOUT SYNDROME IN SPECIAL EDUCATION TEACHERS WORKING WITH CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS

Vesna R. Jovanović¹

Jasmina Karić²

Darko Hinić³

Goran Stojanović¹

Tamara Džamonja-Ignjatović⁴

Goran Mihajlović^{5,6}

- 1 Higher Education School of Professional Health Studies in Belgrade, Serbia
- 2 Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, Serbia
- 3 University of Kragujevac, Faculty of Science & Faculty of Philology and Arts, Serbia
- 4 University of Belgrade, Faculty of Philosophy & Faculty of Political Science, Serbia
- 5 Psychiatry Clinic, Clinical Center Kragujevac, Serbia
- 6 Faculty of Medical Sciences, University of Kragujevac, Serbia

---

UDK: 619.821:616.89-010.56

doi: 10.5937/engrami1902021J

Summary

Introduction. Numerous global studies as well as the studies from Serbia have indicated the individuals professionally engaged in providing assistance to other people and who belong to the so-called “helping professions” (health workers, psychologists, pedagogists, social workers, teachers, etc.) as the professionals at a high risk for developing various psychophysical stress reactions and symptoms of a burnout syndrome. The burnout syndrome is viewed nowadays both as a social and a professional problem, and not only as a manifestation of the psychological state of an individual.

Objective. The aim of this paper is to determine levels of the burnout syndrome in special education teachers

working in schools for children with developmental disorders, as well as to determine a correlation between that phenomenon and socio-demographic aspects.

Method. This cross-sectional study was conducted during the school year 2017/18. on a suitable sample and included 225 special education teachers from the Republic of Serbia. As research instruments, the Work-related Stress Inventory and a Questionnaire for collecting sociodemographic data were used.

Results. A cross-sectional analysis of the socio-demographic aspects and the burnout syndrome has pointed to a statistically significant difference between the type of the students' disability ($\chi^2 = 57.916$; $p < 0.01$) and the total length of the teachers' service ($F(4) = 3.067$, $p = .017$). Approximately one half of the respondents who work with students with motor skill disorders, and nearly one third of the respondents working with hearing impaired children possess the highest levels of burnout, while a logistic regression analysis has shown that professionals working in these fields have a 3.56-fold higher likelihood of manifesting high levels of burnout.

Conclusion. Burnout syndrome is more pronounced in special education teachers who have been burning out due to their lengthy work engagement. And among them, at greater risk are those who work with children with motor skill disorders and hearing impairments.

One should not forget one's personal life that may affect the burnout. Living conditions, and above all an unsolved housing status therefore, show a closer relation with burning out.

Key words:

burnout (professional), education (special), teachers, cross-sectional studies

LITERATURA / LITERATURE

1. Paleksić V, Ubović R, Popović M. Osobine ličnosti i sindrom sagorijevanja kod nastavnika osnovnih i srednjih škola. *Scr Med* 2015; 46:118-24.
2. Maslach C, Leiter MP. Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry* 2016; 15(2):103-11.
3. Dias FS, Angelico AP. Burnout Syndrome in Bank Employees: A Literature Review. *Temas Psicol* 2018; 26(1): 31-46. doi: 10.9788/TP2018.1-02En
4. Heinemann LV, Heinemann T. Burnout research: Emergence and scientific investigation of a contested diagnosis. *SAGE Open* 2017; 1-12. doi: 10.1177/2158244017697154
5. Dazdarević N, Čolaković Lončar J. Intenzitet sagorevanja na poslu kod nastavnika srednje škole. *CIVITAS* 2017; 7(1): 89-105.
6. Čabarkapa M. Sindrom izgaranja na poslu kod nastavnika. *Nastava i*

- vaspitanje 2009; 58(2): 268-86.
7. Curran A. Burnout: Special education teachers experiences with career demands, PhD Thesis. College of Professional Studies Northeastern University Boston, Massachusetts, 2017. Available from: <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:cj82px14z/fulltext.pdf>
  8. Jovanović V, Karić J, Mihajlović G, Džamonja-Ignjatović T, Hinić D. Work-related burnout syndrome in special education teachers working with children with developmental disorders – Possible correlations with some socio-demographic aspects and assertiveness. *European Journal of Special Needs Education (REJS)* 2019; 34(5): 692-701.
  9. Maslach C, Jackson SE, Leiter MP. *Maslach Burnout Inventory: manual*. Palo Alto, Consulting Psychologists Press, California, 1996.
  10. Maslach C, Jackson S. The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour* 1981; 2: 99-113.
  11. Klikovac T. Profesionalni stres i sindrom izgaranja medicinskog osoblja na onkološkom odeljenju, magistarski rad. Filozofski fakultet u Beogradu, 2008.
  12. Subotić S. Struktura stavova o inkluziji i sindrom izgaranja na poslu kod prosvjetnih radnika u Republici Srpskoj: pilot studija. *Primenjena psihologija* 2010; 2: 155-174.
  13. Buonomo I, Fatigante M, Fiorilli C. Teachers' Burnout Profile: Risk and Protective Factors. *The Open Psychology Journal* 2017; 10: 190-201.
  14. Duli S. Years of Work Experience, an Important Predictor of Burnout in Special Education. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences* 2016; 17(1): 318-322.
  15. Stepanović S. Organizacija nastave u redovnim školama i obrazovanje učenika sa senzornim oštećenjima, doktorska teza. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd, 2016.
  16. Der Paritätische Wohlfahrtsverband, Landesverband Hessen e.V.(Hrsg.). *Hören – Hörschädigung – Informationen und Unterrichtshilfen für allgemeine Schulen*, 3. neu bearbeitete Auflage, Eigenverlag: Frankfurt, 2004.
  17. Popov S, Popov T. Karakteristike sindroma izgaranja u humanističkim profesijama i strategije prevencije. *Aktuelna defektološka praksa-tematski zbornik*, Novi Sad, 2015; 237-246.
  18. Arvidsson I, Håkansson C, Karlson B, Björk J, Persson R. Burnout among Swedish school teachers – a cross-sectional analysis. *BMC Public Health* 2016; 16:823.

Vesna R. Jovanović

Visoka zdravstvena škola
strukovnih studija u Beogradu
Cara Dušana 254,
11080 Zemun, Srbija

vesnajovanovic07@gmail.com